

Посилання на статтю

Єфремов О.С. Методологічні основи забезпечення інноваційного розвитку економічних систем / О.С. Єфремов // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СЛУ ім. В.Даля, 2011. – № 3(39). – С. 31-36. - Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/39/11eosres.pdf>

УДК 658.011.1

О.С. Єфремов

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Розглянуто методологічні основи забезпечення інноваційного розвитку підприємства. На основі аналізу сутності категорії "економічна система" розроблено принципову схему дослідження організаційно-економічного забезпечення інноваційного розвитку підприємства. Рис.1, дж.15.

Ключові слова: інноваційний розвиток, економічна система, забезпечення.

А.С. Ефремов

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

Рассмотрены методологические основы обеспечения инновационного развития предприятия. На основе анализа сущности категории "экономическая система" разработана принципиальная схема исследования организационно-экономического обеспечения инновационного развития предприятия. Рис. 1, ист. 15.

O.S. Yefremov

METHODOLOGICAL BASES OF PROVIDING ECONOMIC SYSTEM INNOVATION DEVELOPMENT

Methodological bases of an enterprise innovation development are considered. On the base of the category "economic system" analysis the principle chart of research devoted to the organizational-economic support of an enterprise innovative development is developed.

Постановка проблеми. В основі розвитку економічної системи покладено процеси, які формують якісні і кількісні зміни в галузевому і регіональному виробництві, що в свою чергу визначають місце національної економіки у світовому господарстві. На думку відомих авторів "ігнорування цих питань обертається недостатньою міжнародною конкурентоспроможністю, слабкою організацією впровадження нових і прогресивних розробок, а також характерною відсутністю заходів подолання інерції і розбіжностей у керівництві" [1]. Економічне співробітництво підприємств та країн потребує не просто механічної участі у цьому процесі, а ще і дослідження досвіду інноваційного розвитку. Вагома роль у цьому дослідженні повинна належати вітчизняній науці. При цьому, аналіз існуючих механізмів, які забезпечують поширення наукової ідеї у

прикладну розробку і далі у дослідницький зразок і масове виробництво, повинен відбуватися у тісній співпраці наукових установ та промисловості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи дослідження проблеми інноваційного розвитку економічних систем були закладені такими відомими вченими, як Й. Шумпетер, П. Друкер, К. Найт, Х. Берет, В. Томпсон, Б. Твіст, Б. Санто [2,3]. Дослідженню соціально-економічних проблем інноваційного розвитку підприємств присвячено роботи В.М. Гриньової і О.В. Козирєви [4]. Аналіз та пошук стратегій розвитку підприємства в умовах кризи виконано в роботі В.С. Пономаренко, О.М. Тридід, М.О. Кизим [5]. Питанням формування інноваційної та інновативно-інвестиційної моделі розвитку присвячені праці В.М. Геєця [6] і О.І. Амоши [7]. Зростання зацікавленості вітчизняних вчених і фахівців питаннями інноваційного розвитку та формування нової парадигми інноваційного розвитку можна простежити по працям В.П. Александрової, О.М. Алімова, О.І. Амоші, Ю.М. Бажала, О.О. Лапко, В.П. Письмака, В.І. Сергієнко, В.І. Торкатюка, Р.Б. Тяна, В.С. Яцкова та інших [8,9].

Що стосується дискусій щодо термінології інноваційної діяльності, то слід відзначити, що сьогодні як вітчизняна, так і зарубіжна наука звертає достатньо уваги на термінологію інноваційної діяльності, яка використовується у теоретичних і практичних аспектах. На наш погляд, не дивлячись на те, що часто одним і тим же поняттям визначаються категорії, які мають суттєві відмінності за характером виконуваних робіт, самі по собі, термінологічні відмінності не можуть завадити здійсненню інноваційних процесів. Однак, у випадку визначення пріоритетних напрямків інноваційного розвитку, розподіленням обсягу фінансування і матеріально-технічних ресурсів ці відмінності можуть відіграти суттєве значення та в деякій мірі загальмувати розвиток економіки.

Упродовж багатьох років у вітчизняній науці стосовно розвитку суспільного виробництва використовувались терміни "науково-технічний прогрес", "нова техніка", "цикл дослідження виробництва". Перші спроби звернути увагу до проблеми нововведень були здійснені ще за радянських часів. Світова практика вже не один десяток років використовує відоме сьогодні поняття "innovation", що перекладається як "інновація" або "нововведення".

У той же час, теорію, яка достатньо обґрунтовано визначала б причини здійснення інновацій, динаміку інноваційної діяльності, визначала б можливі напрями розвитку підприємства, галузі, регіону, держави і, за можливістю, передбачала результати, світова наука поки ще не розробила. Питання здійснення інноваційної діяльності, її необхідності і доцільності, темпів і масштабів, проблеми впливу наявного інноваційного потенціалу підприємства на розвиток галузі, регіону чи всієї економіки у цілому, не можна вирішити, не давши чітких визначень, кожного з названих понять і, перш за все, поняття "економічна система". Економічна система є достатньо загальним та цілісним об'єктом дослідження, який може включати окреме підприємство, галузеві структури (сукупність підприємств за єдиною технологічною ознакою), ринкові структури (сукупність відносин між виробниками-конкурентами та споживачами), регіональні структури (сукупність територіально-виробничих або територіальних відносин між виробниками); корпоративні структури (сукупність виробників інституціонально підпорядкованих єдиному центру контролю). Усі ці об'єкти представляють собою різного роду економічні системи, що функціонують у цілях досягнення певних соціально-економічних результатів.

Мета статті полягає у формуванні концепції дослідження організаційно-економічного забезпечення інноваційного розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Почнемо розгляд зазначеної проблематики з аналізу базових категорій "система" та "економічна система". Традиційно термін "система" визначається як "множина взаємодіючих елементів, які знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним та формують цілісне утворення" [10]. У зв'язку з таким визначенням поняття "система" логічно можна сформулювати поняття "економічна система", як множину взаємодіючих елементів, організованих і взаємопов'язаних деяким чином для здійснення економічної діяльності. Або, як визначено у тому ж джерелі: "... сукупність продуктивних сил і виробничих відносин. Це складна динамічна система, що охоплює процеси виробництва, обміну, розподілу і споживання матеріальних благ..., має багатоступеневу ієрархічну структуру, причому окремі ланки (рівні ієрархії) є також складними і динамічними системами, що мають певну самостійність і деякі можливості до саморегулювання"

У зарубіжній економічній науці поняття економічна система постає дещо іншим чином. Наприклад, як "сукупність взаємозв'язаних правових і соціальних інститутів, у рамках яких з метою досягнення економічної рівноваги, використовуються певні прийоми і дії, які обираються стосовно причин господарської діяльності" [11]. У цьому випадку ми бачимо, по-перше, інституціоналізацію цієї категорії рамками правових і соціальних інститутів, по-друге, встановлення цільового характеру поняття "економічна система" через стан економічної рівноваги, і, по-третє, введення можливості ситуаційного управління економічною системою за допомогою деяких "прийомів і дій" за різних умов господарської діяльності.

Аналіз поняття "економічна система" дозволяє сформулювати напрямки подальшого дослідження за обраною проблематикою:

дослідження об'єктного поля, тобто визначення об'єктів, які можуть бути елементами економічної системи та беруть участь у її розвитку;

дослідження взаємозв'язків між об'єктами економічної системи;

дослідження інноваційного потенціалу об'єктів економічної системи, тобто можливостей переходу із стану відносної стійкості до стану розвитку;

дослідження цільового поля, тобто визначення умов та факторів формування цілей функціонування та розвитку об'єктів;

дослідження механізмів управління інноваційним розвитком об'єктів;

визначення інституціональних умов інноваційного розвитку об'єктів.

Кожний із зазначених напрямків є темою окремих публікацій. У цій статті наведено загальне бачення запланованого дослідження методологічних основ інноваційного розвитку економічних систем. Вказані напрямки дослідження являють загальне бачення єдиної і цілісної концепції організаційно-економічного забезпечення інноваційного розвитку підприємства, як одного із первинних об'єктів будь-якої економічної системи. На рис.1. наведено схему зазначеного дослідження.

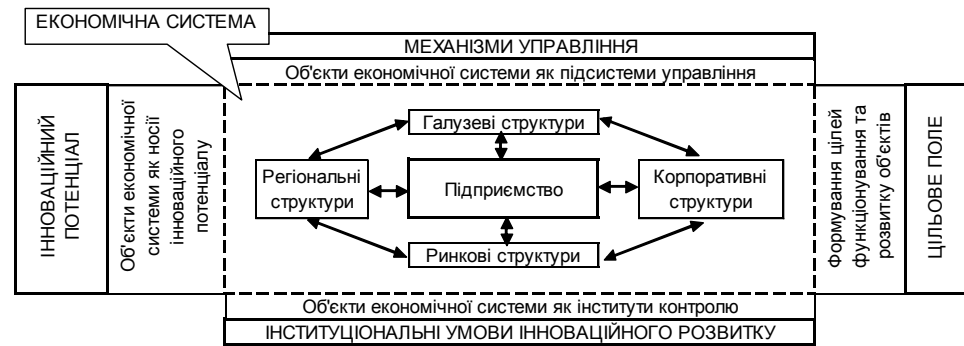

Рис.1. Принципова схема дослідження організаційно-економічного забезпечення інноваційного розвитку підприємства

Інноваційний потенціал будь-якого підприємства або будь-якої складнішої системи представляє сукупний результат діяльності різних економічних систем з переважною реалізацією результатів на макроекономічному рівні. У той же час, інноваційний потенціал економічної системи не є арифметичною сумою інноваційних потенціалів складових її елементів і підсистем. Він швидше припускає їх синергію, тобто синергетичний ефект, який виявляється при використанні усієї сукупності потенціалів окремих підсистем і елементів і відповідно обумовлений наявністю двох наступних моментів:

формування інноваційного потенціалу здійснюється сумісними діями підприємств, що часто мають одну або різну галузеву, корпоративну чи ринкову приналежність. Ця обставина обумовлює доцільність дослідження проблем інноваційного потенціалу на міжгалузевому, міжрегіональному або іншому міжсистемному рівні;

економічний результат від інноваційної діяльності може бути одержаний тим або іншим господарюючим суб'єктом тільки за умови визнання його контрагентами і партнерами (споживачами) доцільності цієї діяльності. Це означає, що ефективність використання інноваційного потенціалу виявляється за межами окремого підприємства і, отже, також потребує міжсистемного дослідження.

У зв'язку з цим логічно припустити, що при дослідженні інноваційної діяльності доцільно розглядати не окреме підприємство, або об'єднання підприємств будь-якої величини, а можливості підвищення їх конкурентоспроможності (економічної результативності), у рамках макроекономічної системи: галузі, корпорації, країни або регіону. Тому справжнє дослідження орієнтовано не на конкретну галузь або іншу однорідну групу господарюючих суб'єктів, а на системний розгляд комплексу питань, що визначають формування і подальше ефективне використання інноваційного потенціалу стосовно усіх можливих учасників інноваційного процесу.

Сучасні питання інноваційного розвитку складних організаційно-економічних структур пов'язані з проблемами науково-технічного прогресу. Тому, необхідно дати чіткі визначення різних параметрів, що описують інноваційну діяльність, її вплив на розвиток такої складної макросистеми, якою, наприклад, є промисловість. Слід також зрозуміти суть даної дії, рівно як і взаємодію виробничої, інноваційної й інших підсистем макроекономічної системи національного господарства.

До недавнього часу вітчизняна теорія економічного розвитку традиційно опиралася на відомі положення теорії марксизму, що визначають вирішальну роль виробництва, причому, виробництва матеріального. Постулювавши окремі

положення цієї теорії і зводячи її в абсолют, радянські економісти, доводили, що в умовах соціалістичної системи господарства відсутні всякі обмеження економічного розвитку, у тому числі й науково-технічного. При цьому, в основу теорії розвитку соціалістичного господарства було поставлено положення К. Маркса, що відзначив у четвертому томі "Капіталу", що "виробництво заради виробництва є не що інше, як розвиток продуктивних сил людства, тобто багатства людської природи як самоціль" [4]. Дана теза логічно витікає з філософської доктрини марксизму. Віддавши пріоритет засобам досягнення мети, а не самій цілі, теорія марксизму не тільки "обікрала" саме себе, але і створила передумови для створення організаційно-економічної системи стагнаційного типу. Згідно висловленій тезі, людина працює, щоб зберегти себе як людину розумну, а не для того, щоб задовольнити якісь свої потреби, у тому числі й творчі. Якщо ми ставимо вище пріоритет людської праці у порівнянні з людськими потребами, то так можна стверджувати необхідність примату виробництва порівняно з невиробничою сферою і, зокрема, з кінцевим споживанням. Проте, абсолютно очевидно, що саме масштаби кінцевого споживання, за інших рівних умов (тотальний товарний дефіцит в умовах радянської економічної системи був обумовлений штучною заборонаю розвитку певної групи виробничих потужностей), визначають необхідність і масштаби розвитку макроекономічної системи.

Динаміка потреб визначає необхідність розвитку, а праця є засобом задоволення цих потреб. Г.В. Плеханов стверджував, що "інтерес і потреба – це великі, єдині вчителі людського роду... Без потреб людина не мала б стимулу до дії" [13]. Ф. Енгельс також підкреслив, що у сфері економічних відносин поведінка людини завжди орієнтована на задоволення потреб, незалежно від форми їх проявів [14]. До аналогічних висновків прийшов А. Маршалл: "...у міру прогресу цивілізації у людини з'являлися нові потреби, і вона створювала нові і більш дорогі способи їх задоволення... Немає ніяких підстав вважати, ніби ми скільки-небудь близькі до стабільного стану, коли не з'являтимуться нові важливі види належних задоволенню потреб, коли не буде більше областей вигідного додатку зусиль у теперішньому часі для забезпечення задоволення майбутніх потреб і коли накопичення багатства перестане приносити яку-небудь винагороду" [15].

Таким чином, важливим чинником, що визначає необхідність розвитку взагалі і інноваційного розвитку зокрема, є можливість задоволення існуючих потреб людини. Розглядаючи економічний розвиток СРСР, а потім України, як незалежної держави, не можна не помітити перевагу пріоритетів на користь задоволення потреб окремих груп, які часто ототожнювалися з потребами країни в цілому, що викликало відомі диспропорції у розвитку макроекономічної системи країни. В основі цих дисбалансів лежать знову ж таки відомі положення теорії марксизму про технологію управління господарством, заснованої на виділенні пріоритетних елементів. У радянський період розвитку головний акцент було зроблено на наступних моментах даного положення:

велика промисловість (реалізований у формі концентрації національних підприємств і організацій, що входять у макросистему національного господарства);

розкладання на елементи (реалізований у формі поглибленої спеціалізації виробництва підприємств і організацій);

безвідносно до руки людини (реалізований у формі пріоритетного розвитку виробництва, що проводять продукцію проміжного споживання);

планомірні (динаміка промислової макросистеми здійснювалася під істотною дією рішень, прийнятих наперед і, що визначили пріоритетні напрями розвитку її окремих елементів). Ми вважаємо, що саме тут зосередилося бажання

менеджменту внести в об'єктивні процеси розвитку елемент суб'єктивного (свідомого) втручання.

Результатом реалізації таких положень став розвиток вітчизняного промислового виробництва у формі урбанізованої системи із занадто розвиненими окремими елементами. При цьому були порушені відповідність економічних інтересів розвитку потребам його основних учасників. У результаті основні пропорції між суб'єктами економічної діяльності підтримувалися штучно. Наслідком такого підходу стало виникнення негативних моментів розвитку промисловості, оскільки була порушена умова адекватності економічних інтересів учасників економічної діяльності і ступеня задоволення їх потреб. Тим часом, як відзначено в "Капіталі", "чим повніше пануючі економічні інтереси відповідають абсолютним економічним потребам і їх задоволенню, тим швидше удосконалюється процес праці; і навпаки, чим більше розрив, суперечність між ними, тим менше спонукальних інтересів до більш продуктивної праці, тим повільніше розвиток продуктивних сил" [12].

Якісний і кількісний потенціал, що використовується промисловим виробництвом, орієнтований на їх минулі якісні і кількісні параметри і не може задовольнити повністю усі існуючі на даний момент часу потреби людей, суспільства і господарюючих суб'єктів. Отже, для забезпечення задоволення потреб, що постійно збільшуються, необхідний засіб, який, принаймні, мав би таку ж велику нагоду до зростання. Таким засобом є науково-технічний прогрес, який реалізується у формі інноваційної діяльності.

Висновки. У статті визначено основні напрямки дослідження методологічних основ забезпечення інноваційного розвитку підприємства. Побудовано принципову схему дослідження організаційно-економічного забезпечення інноваційного розвитку підприємства. Проведений аналіз дозволив виявити недоліки традиційної парадигми інноваційного розвитку та означити контури концепції інноваційного розвитку підприємств за ринкових умов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Энджел Дж.Ф. Поведение потребителей / Энджел Дж.Ф., Блэкуэлл Р.Д., Миниард П.У. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 768 с.
2. Schumpeter J. The Theory of Economic Development / J. Schumpeter. — Cambridge : Harvard, 1934. – 534 p.
3. Thompson A.A. Strategic Management : Concept and Cases / A.A. Thompson, A.J. Strickland. – University of Alabama, Business Publication Inc., Plano, Texas. – 1987. – P. 264-280.
4. Гриньова В.М. Соціально-економічні проблеми інноваційного розвитку підприємств : [монографія] / В.М. Гриньова, О.В. Козирева. – Х.: ІНЖЕК, 2006. – 192 с.
5. Пономаренко В.С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: [монографія] / Пономаренко В.С., Тридід О.М., Кизим М.О. – Х.: Видавничий Дім "ІНЖЕК", 2003. – 328 с.
6. Геєць В.М. Економічні передумови стабільного соціального розвитку в середньостроковій перспективі / В.М. Геєць // Економіка і прогнозування. – 2002. – № 2. – С. 9.
7. Амоша О.І. Механізм переходу економіки на інноваційну модель розвитку. – Донецьк: ІЕПД НАН, 2002. – 108 с.
8. Александрова В.П. Економічні аспекти державного програмування інновацій / В.П. Александрова // Вісник Інституту економіки промисловості, 2002. – № 1. – С. 18-39.
9. Амоша О.І. Організаційно-економічні механізми активізації інноваційної діяльності в Україні / О.І. Амоша // Економіст, 2007. – № 5. – С. 38-46.
10. Большой экономический словарь. – М.: Институт новой экономики, 1998. – 864 с.
11. Бернар И., Колли Ж.-К. Толковый экономический и финансовый словарь. – М.: Международные отношения, 1997. – Т. 2. – 760 с.

12. Маркс К. Капитал / К. Маркс. – Т.4. – М.: Знания. – 896 с.
13. Плеханов Г.В. Избранные философские произведения. / Г.В. Плеханов. – М.: Госполитиздат, 1956. – Т.1. – 850 с.
14. Энгельс Ф. Диалектика природы / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Т. 20. – 626 с.
15. Marshall A. Elements of the Economics of Industry / A. Marshall. – London, 1892. – 342 p.

Рецензент статті
Д.е.н., проф. Надьон Г.О.

Стаття надійшла до редакції
23.08.2011 р.